

МАЙБУТНЄ МИНУЛЕ АНГЛІЙСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ

Бандровська Ольга. Модернізм між минулим і майбутнім: антропологічний дискурс англійського роману: Монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 444 с.

З перспективи XXI ст. інтенсивно осмислюється відповідність гуманітарного знання, його дослідницького інструментарію та критеріїв науковості нещодавній об'єктивно зумовленій зміні орієнтації новочасної науки на всебічне антропоцентричне пізнання. У цьому зв'язку продуктивна наукова діяльність у наш час розуміється як міждисциплінарно-системно-синергетична, оскільки вона зосереджується на складності й динамічності системної структури людини. У річищі цих сучасних інновативних наукових процесів варто розглядати монографічне дослідження Ольги Бандровської, присвячене художній літературі англійського модернізму.

Глибоко відчуваючи єдність наукового знання, відстежуючи паралелі в розвитку наукової думки у природничій і культурологічній сферах, осмисливши ідеї та доробок особливо тих учених, котрі працюють на перетині філософії, естетики, культурології, історії, психології, політології та літературознавства, авторка вдумливо, ретельно і, що важливо, з долею здорового скептицизму (на що вказує влучна назва вступу “Іронія теорії”) окреслила формування новітньої наукової літературознавчої парадигми в пошуках мови, яка

вможливила інтерпретацію традиційного матеріалу з позиції сучасного знання і сприяла актуалізації закладеної в ньому інформації. Завдяки цьому вдалося розширити аналітичне поле проблематики людини в літературі англійського модернізму, структуроване навколо ключових понять “тілесність” і “техніка”, і показати реалізацію естетичного ресурсу модернізму в літературі XX ст.

Теоретична складова монографії, отже, стосується обґрунтування необхідності та нагальності осмислення

художньої практики модернізму з огляду на новий теоретичний досвід, що його детально аналізує дослідниця, демонструючи свої широкі знання й високий аналітичний рівень рефлексії. Окреслено синергетичні поняття (дисипативні структури, біфуркація, нелінійність, аттрактор), застосування яких у літературознавстві пов'язано вже зі специфікою самої художньої творчості. Ґрунтуючись на ідеї діалогічної природи знання, О. Бандровська осмислює перевідкриття часу у природничих і гуманітарних науках, виокремлюючи цю категорію як одну з основних у низці наук. І це видається абсолютно справедливим, бо, за П. Гайдено, характер розгляду часу, спосіб уведення його в систему інших категорій мислення, як і основні інтуїції часу визначають самосвідомість різних культурно-історичних періодів. Осягнення часовості Модерну, крім того, належить до тих проблем, над якими сьогодні активно розмірковують учені, діагностуючи, як, наприклад, А. Ассман, кризу часового режиму, бо так само, як Гамлет В. Шекспіра на початку Нового часу, чотириста років потому ми конфронтуємо зі зміною темпоральної онтології. І в цьому плані дослідження О. Бандровської повертає до себе увагу своєю актуальністю і влучністю постановки проблеми. З позиції синергетики дослідниця розглядає також одну з концептуально важливих для літературознавства проблем перехідності й пов'язану із цим діалектику початку й кінця, зародження нового світосприйняття поряд із використанням традиційних форм і сюжетів, відсутність чіткої межі між минулим, теперішнім і майбутнім. Перехідність розглядається як синонім до становлення, яке водночас розуміється за принципом ризоми. З погляду перехідності пропонується осмислювати й модернізм. Порушено також питання традиції та транс-дискурсивності з наголошенням на транс-дискурсивній позиції в літературі В. Шекспіра та Дж. Джойса. Вказано на відкритість поняття модернізм, на його багатогранність, що розкривається діалогічним шляхом у контексті культури, на пріоритетність його вивчення у співвідношенні з добою Модерну та

постмодернізмом, а також у зв'язку зі специфікою постмодерністської концепції традиції. Ці ідеї співзвучні з позицією щодо модернізму, яка склалася в середині 1990-х рр., викликаную феміністичною вимогою культурологічного перегляду вивчення модернізму [див.: 1], згідно з якою модернізм як літературний напрям ситуований у багатьох культурологічних контекстах (природничому, медіальному, медичному, філософському), що зумовило зміну утвердженого самими модерністами *master narrative* привілейованого й дистанційованого від тогочасної культури літературного напрямку.

У пошуках нових критеріїв аналізу англійського модерністського роману авторка монографії зупинилася на антропології, яка вможливила їй окреслення модерністської моделі людини. У широкому філософсько-культурологічному контексті, який охоплює філософські узагальнення щодо сутності людини, синергетичне переконання у відсутності людської сутності, натомість акцентуванні на "антропологічному виявленні" людини, та ідеї літературознавчої антропології, висновується, що "в який спосіб художня література відтворює структуру особистості (наприклад, динамічно чи статично, лінійно чи нелінійно), які типи людської свідомості – міфологічний, релігійний, персоналістський – актуальні для даного часу, і які конкретні модифікації отримує художній образ людини – конкретизація цих питань є ресурсом для побудови літературно-антропологічної моделі" (127). Характеризуючи модерністський роман, О. Бандровська вказує на категоризацію свідомості та інтелекту як вищих форм психіки, котра в романах модерністів набуває філософсько-антропологічного рівня складності. Авторка узагальнює синергетично-антропологічні параметри модерністського роману, вирізняючи створену модерністами відкриту модель людини, в якій свідомість, психіку, інтелект обрано сферою розгортання романного нарративу. Біографія людини подається як процес самоорганізації особистості, онтогенез особистості принципово нелінійний, у творі

поєднується закономірне і випадкове, а також у нього залучено широке коло соціальних і культурних сфер. Модернізм розглядається як важливий етап у конструюванні постмодерністської парадигми.

Конкретизуючи антропологічну модель модерністського роману, дослідниця характеризує представників модернізму як творців нової тілесності. У цьому зв'язку вона аналізує романи "Улісс" Дж. Джойса, "Орlando" В. Вулфа, низку романів Д.Г. Лоуренса. Особлива увага водночас зосереджена на тілесній реалізації внутрішніх станів героїв.

Уважно розглянуто в монографії вплив інноваційних технологій на літературу початку ХХ ст. На прикладі романів Д.Г. Лоуренса досліджено естетизацію проблеми техногенної модерності, аналіз роману "Чудовий новий світ" О. Гакслі розкриває залежність науково-технічних досягнень і конфігурації влади, медіальні технології відстежуються в романі "Улісс" Дж. Джойса, а поетика звуку – у його романі "Фіннеганові помини". На особливу увагу заслуговує переконлива й точна аргументація положення про Дж. Джойса як одного із засновників інтермедіальної дискурсивності. Про переклад звуку у сенс письменником зазначено, що це означало для нього "віднайти способи найповнішого художнього втілення цілісності людини в усіх її аспектах – тілесності, духовності, міжособистісних стосунках, у досягненнях і втратах цивілізаційного розвитку" (296). Висновок про те, що експеримент із музикалізацією словесності, здійснений представниками модернізму, дає змогу зафіксувати "музичність" прози ХХ ст. як метажанрове поняття, підтверджується багатьма новітніми дослідженнями, зокрема і спеціально англійського модернізму, в якому музика слугувала,

за С. Фекаду, як знак у літературному функціональному зв'язку, а тим самим як мисленнева фігура й форма пізнання, особливо яскраво репрезентована в поетологічному самовиявленні модерністів.

Говорячи про "певний ідентифікаційний портрет англійського роману" (Д. Лодж), О. Бандровська не оминає й літературно-критичного діалогу між модерністами та В. Шекспіром, який інтенсивно вивчається в сучасному літературознавстві. Припускається, що Джойсове тлумачення Шекспіра варто вважати ілюстрацією концепції С.М. Кагана про супернадскладні системи. Стверджується також, що англійська література зробила значний внесок у дослідження "Свого" і "Чужого" як суперечності спільного і розбіжного, що продемонстровано, зокрема, на прикладі аналізу роману "Селище в джунглях" Л. Вулфа. У такому ракурсі англійська література, переконує дослідниця, покликаючись на В. Подорогу, стає речником знання, ідей, проектів свого часу, перетворюючи їх на літературні артефакти.

Отже, міждисциплінарне передусім методологічно, надзвичайно інформативне, філософське за логікою думки, широкомасштабне щодо аргументації, літературознавче за суттю узагальнене, історико-літературне стосовно безпосереднього предмета вивчення дослідження О. Бандровської цікаве насамперед тим, що подає здобутки англійського літературного модернізму в динамічній системі співвідношень: як вагому складову об'ємного корпусу ідей у синхронному і діахронному зрізі, пропонуючи плідну основу для подальшого осмислення багатьох сучасних літературних явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Jacobs D. Feminist Criticism/Cultural Studies/Modernist Texts: A Manifesto for the 90s. // Rereading Modernism: New Directions in Feminist Criticism / Ed. Lisa Rado. – New York; London: Garland Publishing, 1994. – P. 273-295.*

Отримано 11 грудня 2014 р.

Світлана Маценка
м. Львів

